

Tikėjimas

Žyniai ir religinės apeigos

I. Kaip kalba, kaip padavimai ir dainos, taip ir tikėjimas, tas žmogaus draugas, vedantis jį už rankos nuo lopšio iki kapo, yra vienas svarbiausių, ko gero, pats svarbiausias tautų gyvenimo reiškinys. Jis liudija tautos ir civilizacijos, kurioje ji gyvavo, išsivystymo lygį. Šiek tiek pakeitus svetimšalių priežodį, galima tarti: „Pasakyk man, kuo tiki, pasakysiu tau, kas esi.“

Būtent tikėjimas yra giliausiai į žmogaus sielą, jo dvasines reikmes, taigi ir sąmonę įsismelkiančių dalykų matas.

Nors klaidingi ir prietarais grįsti tikėjimai buvo nepakankami ir netikri, tai buvo nuojauta, pasirengimas priimti tobulesnį, tikrąjį tikėjimą, tai iškalbingas religinių sąvokų ir jausmų poreikio liudijimas, kuriuo alsuoja visa žmonija. Žmogus negalėjo savo jėgomis atrasti sąvokų, kurias jam suteikė apreiškimas; bet siekdamas jų, tūkstančius kartų klysdamas, jis susipažino su daugybe amžinųjų tiesų, tuo granitiniu visų žinių pagrindu, o klaidžiodamas jis įrodė, kad nori, trokšta tikėjimo, kad jam reikia tikėti dalykais, esančiais už regimojo pasaulio ribų.

Religinės sąvokos yra tautos, jos charakterio, net ir istorijos matas; Lietuvoje tai akivaizdu kaip niekur kitur. Sielos, žmogaus ateities, jo tikslo, Dievo vaizdiniai tiksliausiai liudija intelektualinį ir civilizacinį lygį. Tikėjimas ir kilmė sudaro vieną nedalomą visumą, jos yra neatskiriamos ir neišskaidomos. Lietuvių gentyse tai buvo susaistyta dar tvirtesniais ryšiais nei kur kitur; nes tikėjimas buvo tas mazgas, kuris išlaikė lietuvių visuomenės vientisumą.

Pirmiausia bendrais bruožais apžvelkime lietuvių mitologijos istoriją, kiek apie ją galima numanyti iš to, kas išliko, kiek apie ją galime žinoti.

Lietuvių genčių gyvenamose žemėse per amžių amžius kūrėsi, maišėsi, traukė per kraštą, kariavo, apsigyvendavo įvairios gentys. Pradedant priešistorine epocha, kai čionykščių tautų protėviai atklydo iš rytų, iš Azijos, net iki alanų ir herulų atėjimo, iki skandinavų užkariavimų, kiek

žmonių persirito per šias žemes arba čia apsigyveno, ar tik laikinai veikė autochtonus?

Santykiai su kaimyninių germanų, slavų ir suomių genčių žmonėmis irgi negalėjo ženkliai nepaveikti religijos.

Visa senovės tautos istorija glūdi jos mituose. Protėviai atnešė pirmuosius mitus iš rytų; vėliau jų suteikė tautos, kurios puldinėjo, kurdinosi ir jungėsi. Taigi beveik nėra religinės sistemos, nėra sąvokos, kuri nebūtų įsimaišiusi į tą milžinišką rinkinį. Visi pradai susiliejo į tą keisčiausią ir kartu pilniausią mitologinę visumą. Iš tokių skirtingų šaltinių ir pradų susidarė savitas ir originalus homogeninis vienetas, kurio svarbesnės, reikšmingesnės sąvokos liko pagrindinėje šviesoje, o mažiau esminės, įgytos atsidūrė pusšėšelyje. Tautos legendoje apie Vaidevutį pasakyta, kad nuo tol apie svetimų dievų priėmimą spręs pats vienas Krivis. Šie žodžiai tarsi liudija, kad anksčiau sąvokų ir dievų iš visų tikėjimų imta laisvai, kam ir kaip patiko. Tik pradėjus galvoti apie visišką tautos susivienijimą, tam kaip stipriausiu svertu pasinaudota viena religija.

Pirmykštis lietuvių tikėjimas buvo indų ir parsų kilmės; tai įtikinamai liudija dar išlikusios nuotrupos, o legenda apie Vaidevutį papildoma, kad iki skandinavų lietuviai garbino dangaus kūnus ir ugnį. Indų pradas labai pasikeitė, nors jo pėdsakų liko, jis tapo iš esmės vietiniu; liaudies charakteriui ir sąmonės reikmėms gal artimesnis parsų pradas išliko konkretus ir aiškus. Nežinome, koku keliu, bet tikriausiai per gentainius herulus kai kurie romėnų religiniai padavimai pasiekė Baltijos krantus; pagaliau gali būti, kad jų giminystę ir panašumą lemia jų bendros rytietiškos, indiškos šaknys. Bet turint omenyje, kokia buvo graikų ir romėnų senovė, sunku nedvejojant daryti prielaidą, kad mitus suformavo savarankiškai, visiškai individualiai; o jų viešpatavimas pasaulyje plito visiškai nesuprantamu būdu. Lietuva palaikė santykius su Roma, turime gausių jų įrodymų; tad nėra abejonių, kad tie santykiai galėjo ir turėjo veikti tikėjimą.

Graikų ir romėnų mitų pėdsakai lietuvių mitologijoje yra neapsakomai sureikšminti, jų pernelyg daug ieškota, o juk jų nėra tiek daug, nėra jie tokie akivaizdūs ir pribloškiantys, kaip iš pradžių manyta.

Pirmieji mitologijos užrašinėtojai, priblokšti lakaus ir kalbos garsų, ir sąvokų panašumų, pernelyg akcentavo tai, kas turėjo net smarkiai abejotinų panašumo požymių. Jų lyginamojo pobūdžio medžiaga ir mums

užtemdė dalį tiesos. Iš jos buvo atmesta daug to, kas neturėjo sąsajų su romėnų mitologija; bet nepaisant to, negalima nuslėpti pagrindinių lietuvių mitų indiškos ir parsiškos kilmės. Tik mums artimesniais laikais pripažinta, kad graikiški ir romėniški priedai tebuvo priedai, o jų pagrindas yra visai kitoks ir nepalyginamai senesnis. Lietuvių mitologijoje, kokia ji iki mūsų laikų išliko, pirmiausia aptinkame indų ir parsų *mythus*, vėliau gausius įvairių vietinių genčių individualius variantus, po to randame įsimačiusių ir pasisavintų graikų romėnų, gotų ir skandinavų. Tad toji religija, kaip teisingai pastebi Hanušas¹, yra perėjimas nuo giminingų slavų prie šiaurės azijinio mito.

Manome, kad slavų mitologijoje visų pirma vyrauja indiškas, o lietuvių – parsiškas pradas. Mokslininkai visiškai nepagrįstai atskiria prūsų ir lietuvių mitologijas; bet gal tokie pat neteisūs yra ir tie, kurie nori jungti lietuvišką ir slavišką mitą. Jie labai skirtingi. O prūsų ir lietuvių mitai yra visiškai tapatūs, su nežymiais regioniniais atspalviais, bet jiems būdingos vienos ir tos pačios reikšmės, tokie patys kaip ir giminingų kaimynų pavadinimai. Padavimas liudija, kad visame lietuvių krašte buvo vienas vyriausiasis krivis, kas patvirtina, jog Prūsijoje, tikrojoje Lietuvoje, žemutinėje Lietuvoje, tai yra Žemaitijoje, Jotvoje, Kurše ir Latvijoje, tai yra galinėje Lietuvoje, buvo vienas ir tas pats tikėjimas.

Taigi manoma, kad lietuvių tikėjimas yra rytietiškos kilmės; jame vyrauja parsiškas pradas, prasimuša indiškas mitas, pastebima romėnų, paskui skandinavų šiam kraštui darytos įtakos pėdsakų. Visi šie elementai suderėjo ir virto vien lietuvių tautoms būdinga visuma.

Mite – galutiniam to susimaišymo produkte, visiškai susilieja įvairios pažiūros ir sistemos; jis aprėpia visą milžinišką pasaulio įvairovę, sudievina viską, su kuo susiduria, visur įžvelgia dievų veikimą, veikiau vieną dievybę. Arčiausiai dievybės mato žmogų ir teikia jam jį kaip bičiulį amžinybėje, būsimajame gyvenime, kuris suvokiamas kaip intensyvesnis žemiškasis gyvenimas, kur kas tobulesnis ir laimingesnis, bet visada kūniškas ir jutiminis.

Geriau pažinsime lietuvių tikėjimo dvasią, detaliau jį panagrinėję.

II. Iš to, ką jau pasakėme, ir iš padavimo apie Vaidevutį matyti, kad pirmasis lietuvių tikėjimas buvo visiškai rytietiškos kilmės ir pobūdžio.

¹ Hanušas, Ignacas Janas (1812–1869), čekų filosofas, istorikas, mitologas.